

երկրորդ թերթի recto-ին վրայ մի քանի որ-
գէնոսթեան թուականներ կան Գալստան Մկրի
որդի Գալստան Գաւթիթի մը ձեռամբ: Նոյնին
verso-ին վրայ լատինագիր ստորագրութիւն մը
parafraseաբար, անթիթեանին, որոյ ստորեւ նստա-
գիրն է՝ «...», յոհանէս գր.:»

Իսկ վերջի մաշաղաթեայ երկու թերթերուն
վրայ, երկուսն բաժանմամբ, մի տեսակ գիր կայ,
մեր Բուլղէրի յար եւ նման, մէջ ընդ մէջ կար-
մաղեկ մեծ գլխազիրներով, յոյժ ինտաւալ եւ
խիստ ճարտար գրչէ մը ելած: Պատեհճութիւն
չունեցայ մասնագէտներու ցոյցենէլ, գիտնալու
չամար թէ վրացերէն է այս գրութեանը թէ պլ
ինչ լեզուով, եւ թէ ինչ բանասիրական կարեւո-
րութեան ունի:

Conches (Eure), France, 1. յուլ. 1910:

Յ. ԹԻՐԻՍԱՔԵՐԸ

ԱՅԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵԾ ՀԱՅՈՑ ԳՐԵՐԿՐԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՒԹ ԷՆԵ
ՅՈՅՆ ԵՒ ՀԹԱՎՄԵՅՅԹ ՊՍԵՄԳԻՒՆԵՐՈՒՄ

(ԸՐՈՒՆԴՈՒՆԻՆԻ ԵՒ ԳԵՐԸ)

Դ. Արեւելեան Հայր:

1. Βασοροπέδα, զոր միայն Սարաբոն կը
սիշանան՝ Մարտոս սահմանակից երկիրներու
մէջ, ինչիճեանի հետեւելով՝ կ'ընդունուի թէ
Հայ Վաղարշի մը կը մասնանշուի հոս (ըստ
կրօնական Բասորոպէճան սխալ ընթերցումէ եւ
փոխանակ Բասοροπαχάν): Իսկ Հիւրշման թէեւ
գաղափարաց նոյնութիւն կ'ընդունի, բայց ոչ
անունաց, վասպուրական, յոյներու Βασορο-
πέδα սահմանակից ունէր հարաւէն Կորճէքը,
արեւմուտքէն վաշը, հիւսիսէն Արարատը, իսկ
արեւելքի կողմանէ կը տարածուէր Երասխէն
անդին՝ Նախիջեանն ալ պարփակելով: Այս
նահանգին 35 գաւառներէն երկուքը՝ Գողթն
եւ Մարդաստանը միայն ծանօթ էին հնոց:

2. Ἀρσάσα (Ἀρσιτα, Ἀρσῆα, Ἀρσῆα,
Ἀρσιτα) Պաղմտեան միայն կը յիշուի իբր գաւառ՝
Ներքին Հայոց մէջ, Ընդհանրական իրրեւ հայա-
կան լրճ բազմաթիւ վկայութիւններով հաստա-

նուանդ որ թղթի վրայ քերութեք հնչան ալ յայտ յայն-
դիման եր: Եւրեմ մի ուրիշ անուն կար յառաջ եւ կամ
թէ պարզապէս Յէր իսլամաութն էր որով՝ կըսուած է յայտ
եւ Աստուածատու վարդապետը:

1 Ներքոր մասերը տե՛ս Հանգ. ԱՎ. 1907, Թ. 1,
էջ 9-14, Թ. 10, էջ 301-303:

տուած է. իսկ լճին տեղւոյն վրայ տարակոյս չի
ձար Սարաբոնի սա վկայութիւնը նկատելէ ետքը
Ἀρσάσῃ, θῦ καὶ Θωσπίτιν χαλοῦσιν. Ուրեմ
Ἀρσάσα նոյն է Թωσπίτις (Վանայ, Բզնունեանց
ծով) հետ. եւ կամ, որ աւելի հաւանական է,
լճին հիւսիս-արեւելեան բազուկն կը նշանակէ
ըստ այսմ՝ Ἀρσάσα գաւառն փնտռելու է Վանայ
ծովէն հիւսիսային կողմը, հին Ալեքսի եւ Նոր
Ալեքսի սահմաններու մէջ:

3. Տիրիսի արեւելեան կողմը գտնուող
երկիրները թուարկած առեւ Պաղմտ. կը յիշէ
Նաեւ Μάρδοι (Mardi) ըսուած Ժողովրդեան
անունը: Բազմաթիւ հեղինակներէ կը յիշուի
անունն, բայց իրարմէ շատ հեռի երկիրներու
մշակաց համար, եւ այս՝ պատճառ եղած է
ընդունելու թէ Ժողովուրդս հզօր ցեղ մըն էր,
որ իրենց նախնական բնակութենէն Ամուրսոն
(այժմ Սէֆիս-Ուրտ) գէպի արեւելք ու արեւ-
մուտք ցրուած են, Պարսից յարձակութիւններուն
պատճառաւ: Հայաստանի մէջ Μαρδιներու
գոյութեան կը վկայէ Պաղմտ. գտն Նաեւ Տա-
կիտոս. բայց կ'երեւայ թէ Պլինի. եւ Պլուտ. ի
Μαρδιներն ալ Հայաստան կը գտնուէին Պաղմտ.
կը յիշէ զանոնք Կորդուաց, Բազրաւանդայ եւ
Կոտայքի հետ, ըստ այսմ յարեւելս կը դնէ,
որուն կը նպաստէ Տակիտոսի վկայութիւնն ալ,
թէ Արտաշատէ Տարսն տանող ճամբուն վրայ
կը գտնուին Mardi ըսուածները: Հայ աշխարհա-
գրութիւնը երկու գաւառանուն ունի, որոնց մէջ
այս ցեղիս անունը պահուած է. Մարդաշտը՝ Տա-
րուբերանի մէջ եւ Մարդաստան՝ Վասպուրա-
կանի: Տերսիմի Գուժիկ-Քորդերու եւ Μαρδιներու
աղբրին նկատմամբ, զոր Տումաշէկ (Սասուն)
կ'ընդունի, թէեւ կարեւոր փաստ չունինք, սակայն
անհնարին չէ:

4. Κολθηγή (Κονθηγή) Պաղմտ. է իրաւամբ
Σοδοσχηγή (Սոթք) եւ՝ Μετηγή (Սետի) հետ, բայց
առանց պատճառի՝ երկուքին միջեւ կը յիշուի. եւ
գուցէ միշտեւ օրս անծանօթ Χολούατα (Պաղմտ.)
քաղաքէն առած ըլլայ անունը: Թէեւ Մ. Խորե-
նացոյ վերագրումս աշխարհագրութեան մէջ
նման անուամբ երկրի մը չենք հանդիպի, սա-
կայն յաճախ Վասպուրականի մէջ Գողթն գաւառն
կը յիշատակուի, որուն մէջ կընանք անշուշտ
գտնել հին Κολθηγήն: Այս գաւառը կը
գտնուէր Երասխի ձախ կողմը, Նախիջեանի
հարաւ. արեւելեան կողմը, գրեթէ Ջուղայէ մինչեւ
Ագուլիս ձգուելով: Թէ Ստեփ. Բիւզանդացոյ
Χολοβητηγήն նոյն է Κολθηγήի հետ, ինչպէս
Միւլլէր կը կարծէ, կարելի չէ հաստատել:

5. Σαυνία, (Συννία) նոյն է Տսոյի հետ, որուն բնակիչներն Σαυνίται անուամբ ծանօթ են եւ լազիստանի արեւմտաղողը բնակող Տουθνοներէն (Σουαντα ասորեան ճանիք) տարբերելու է: Արգելք մը չկայ անուանս Սինեոց հետ նոյնացման, որ էայ՝ ընդ մէջ Երասխայ եւ Արձախայ, յիշից Այրարատոյն:

6. Σοδοουχνη, (Σολουχνη) կը յիշուի Պողմէի Եփրատի, Արասխայ եւ Կուրի միջնագաւառներու հետ: Կոլծղոյնի եւ Տիրաքոյնի հետ յիշատակուած՝ երկրին արեւելեան գիրքը կը ցուցնէ, անոր համար ալ շատ լաւ կը համապատասխանէ ասոր արեւելեան Հայոց գաւառներու մէջն Սինեոց Ս-ի գաւառը, որ Կեօքշայի հարաւային բարձունքներն կը բարձուի:

7. Կասպանի, ըստ Սորարանի, որուն միայն ծանօթ է այս երկիրը, Հայաստանի արեւելագողը կը գտնուի Մարաց սահմաններուն կից: Յանձնայն դէպք Սորարանի այս երկիրը՝ իր անունն առած է բնակիչներէն՝ կասպը՝ լուսաններէն եւ ասոնք ալ ծովէն, եւ կամ ի հակառակէն. ուստի կասպից ծովուն արեւմտեան եզրը կ'իյնար: Իսկ հայ նահանգներէն միայն Գարշաթը մինչեւ կասպից ծով կը հասնէր. անոր համար ալ այս նահանգը գտնէ մասսաի: Կասպանին բովանդակելու է՝ Հայ Գարշաթը ըստ արեւելագողը՝ աւելի Երասխայ մաս, կամ՝ լաւ եւս Երասխայ արեւմտաղողը կը ձգուի. ուսկից կը հետեւի թէ նոյն միջափայլին մէջ Կասպանին փնտաղու է, եւ Արարատ արգէն նոյնը շատոնց ըրած էր:

Ծ. Հիւսիսային Հայք:

1. Պէրոյն. (Պէրոյն, Մա(ո)քոյն, Դաւոյն, Դա(ո)քոյն) Հիւսիսային Հայաստանի՝ Կուրի արեւելագողեան գաւառներու մէջ՝ Գուգարաց կից կը գտնուի: Ազգաբաշխ տեղիկութեանց պակասութենէ, թէ Պլին.ի եւ թէ Սորարանի Սմէտին Պէրոյնի հետ նոյնութիւնը հասանակնութիւն է կոչուած կը մնայ դեռ եւս՝ նոյն պատճառէն տարակուսական կը մնայ դարձեալ թէ արգելք Սորարանի Սմէտներն Պէրոյնի բնակիչներն են, զորոնք Աղուանից, Կասպանց եւ Անարիկացոց հետ կը յիշատակէ: Ապահովակէս Ընթողութի Սմէտներն Ուտեացոց հետ առնչութիւն չունին:

Արաւի որ ալ մէջ կողմանէ առանց գծաւորութեան՝ Պէրոյն ձեւին մէջ հայ Ուրի ձեւն կը տեսնուի, միւս կողմանէ սակայն գծաւորին է որոշել թէ հիններն ինչ կը հասկնային Պէրոյն

ձեւով, քանի որ հայ աշխարհագրութեան նոյն անուամբ թէ նահանգ մը եւ թէ գաւառ մը ծանօթ է: Բայց որովհետեւ Հայաշէնը (Տաքաշոյն)՝ Ուրի աշխարհին մէջ գաւառը՝ թէ Պողմ. է եւ թէ Սորմ. է անշատ կը յիշուի, կ'երեւայ թէ այդ տեղերն աւելի գաւառն կը նշանակեն, որ Թերթերի եզրը Պարտաւի շուրջը կը տարածուէր:

2. Տաքաշոյն (Տաքաշոյն) ըստ Պողմ.ի Հայաստանի հիւսիսագողը կ'իյնար, իսկ ըստ Սորմ.ի Կուրի եզրը՝ Աղուանից սահմանակից էր: Ավայութիւններուս անանխաղաղեալ քննութիւնը անուանս հայ Հ-իւնի կամ Հիկաշէնի՝ Ուտոյն մէջ գաւառին հետ նոյնութեան կառանցորդն, որուն Գարշաթն էր եւ Ուտոյն մէջ տեղ յիշատակուին Սորմ.ի տեղաւորման հետ ճշգիւ կը համաձայնի, եւ ըստ այսմ ալ Տաքաշոյնին այսօրուս Գանձաւայ երկրին հետ կը նոյնանայ, ուսկից կը հետեւի թէ լակարտ կը սխալի երբ Տաքաշոյնին Տաքաշոյնի փոխելով Սիսականը կը հասկնայ:

3. Կաթաշոյն երկիրը Սորարան խորձնի հետ Հայաստանի հիւսիսագողը կը գտնէ եւ Հայոցու Արաստանի միջեւ անմշակ ամառի երկիր մը կը համարի զայն: Առանց գծաւորութեան անուանս մէջ հայ Կաթէն ձեւը կը տեսնուի, որ Աղուանից կը վերաբերէր Կաթիւնէս (այժմ Խորի) գետին վրայ Հիկաշէնի հիւսիս-արեւմտեան կողմը:

4. Դաքաշոյն Սորմ.ի կը յիշուի Տաքաշոյնի հետ, կը գտնուի Կուրի մէկալ կողմը եւ Արաց ձեռքէն առնուած է՝ Սորմ.ի կարգին հետեւելով Տաքաշոյնի արեւմտաքը փնտաղու է, ասոր կը համաձայնի Ստ. Բիւզանդացի ալ: Այս վկայութիւններն բացայայտ կը ցուցնեն հայ աշխարհագրութեան թԴ. նահանգը Գուգարէն ի միջ Ուտոյն, որ միաձայն կը նոյնացուի Դաքաշոյնի հետ: Գուգարքի կը վերաբերէին Տարքի արեւմտագողը, Ուտոյն արեւելագողը եւ Սորայստաու հիւսիսագողը տարածուող երկիրներն՝ մինչեւ Կուրի մեծ շրջանը:

Պողմ.ի Պէրոյնին Դաքաշոյնի սրբագրութեան մեծ մասին տես Հիւրքման, 1917 թ. 21 եւ 113 են (Ազգ. Մարք. Երգ.):

5. Կաթաշոյն (Կոթաշոյն, Կոթաշոյն, Կոթաշոյն), ըստ Պողմ.ի Βόχαι բնականներուն հիւսիսագողը՝ մութական լեռանց զառթափին վրայ, ըստ այսմ ալ Հայաստանի հիւսիս-արեւմտեան յետին գծին վրայ կը գտնուի, ուր ըստ

Հայ աշխարհագրութեան ՎՈՐԻ (Ակամսիս, չորրորդ) վրայ գտնուող Կալոսի գաւառն փնտռելու է, որով վերջնս կը նշխանայ Կատալոնի հետ, ուստի անկարելի չէ Կա(ո)սթոնի սխալ ընթերցում չամարիլ փոխանակ Կա(ո)սթոնի ձեռն:

Տարածուող չկայ որ Ստր Նոյն կողմերը կը գնէ իւր Խորհրդի երկիրն, անոր վկայութեանը համաձայն Խորհրդի նման Կաթոստի վրայ եւ Կաթոստի սահմանակից եւ Հայաստանի ամենէն հիւսիսային եւ ձիւնաշատ մէկ երկիրն էր. անոր համար ալ կ'երեւայ թէ Պոտ. Ի Կա(ո)սթոնի եւ Ստր. Ի Խորհրդի կրնան նշխարել: Գտնուող զէպս Խորհրդի տարբեր է Զորորդ Հայոց Խորհրդային:

6. Հիւսիսային Հայոց մէջ փնտռելու է նաեւ Քսենոփոնի Դաւոյ անուանածները. զորոք կը յիշէ խաղաղացոյց եւ Բասենացոց հետ: Ստ. Բիւզանդացոյ մէկ վկայութեան համաձայն Կիոգորի Դաւոյ անուանածները (այսպէս կարգաւ Կաթոն) տարբեր չեն Դաւոյներէն: Անունս մինչեւ հիմայ Դաւոյ ձեռնով ձայնած է վրայ մէջ: Ամեն վկայութիւններն կը մտնան չայաստանի հիւսիս-արեւմուտքը, ուր հայ աշխարհագրութիւնը ճայող աշխարհը կը գտնուի, ուստի չորրորդի արեւմտը Օլիմպոսի կողմերը:

Անկարելի չէ որ Ապսերոսի եւ Եփրատի միջեւ գտնուած, երկայն տանէն իվեր խնդրոյ ներքէ դարձած Խաղաղի երկիրը Դաւոյներու հարկներէն ըլլայ: Յոմաշէկ արդէն ապացուցած է թէ Ապսերոսով Ակամսի հարաւային գետա-րերունը պէտք է հասնիլ, եւ թէ գետն իւր այս անունը մերձակայ բերդին կը պարտի, թէեւ Եփրատի հեռաւորութեանը համար Խաղաղի զիրքը գետ անորոշ կը ձայն:

7. Հիւսիսային Հայոց գաւառներու անուանց մէջ՝ մեր առջեւ կ'իլլէ նաեւ Բոչայ ըստած ազգին անունը: Ասորը Կաղարիքի եւ Կաթոսի միջեւ կը յիշուին, ըստ այսմ՝ ալ ճայող զրացի էին, բայց անոնց հետ ոչ նոյն: Արդէն սովորաբար Բոչայ ձեւ կը նշխարուի ճայող Բոչայ գաւառին հետ, որ ՎՈՐԻ մէկ բազմին, Օլիմպոսի վրան էր: Դժուարին չէ որ Ներսիսի վարուց Բոչայունիքն ալ ասոնց հետ աղերս մ'ունենայ:

2. Ներքին Հայոց:

1. Tauranitiun, յն. Τάραυνա Պրոպ. Ի քով՝ իսկ Τάρων Աստ. Եփրատի երկիրն անձամբ տեսած է: Մասն. Ուսպեյի Ցարոսի ուրը Սասունէ ոչ շատ հեռու կը գնէ Երկիր:

Հայ աշխարհագրութեան մէջ Ցուրուբերանի երրորդ գաւառն կը նկատուի, Մեղր գետն ունէ գաւած: Ուրեմն Tauranitiun-Taraun Մուշի դաշտավայրն է, Կարա-սուր վրայ՝ Միշին Մուրատ-շայի երկու կողմը: Հաւանական է որ սակայն Հոմերոսից աւելի ընդարձակ կ'ըմբռնէին Ταραυνը, վրան զի այսու Նախնարար ոչ համանուն գաւառ միայն կը հասնիլ, հապա նաեւ այն երկիրները, որոնք յետոյ Ցուրուբերան նահանգը կազմեցին:

2 Փաստի երկրին բնակիչները՝ Քսենոփոնի Փաստի անուամբ ծանօթ են: Ինքնիշխան է Բոսիսի երկու այս երկիրը կը նշխարուի հին Բոսիսի հետ, զոր Մ. Խորենացոյ աշխարհագրութիւնը Այրարատ նահանգին մէջ կը գնէ Երասիսի վրայ: Երկրին անունը Փաստի գետն անուանած է, որ այսօր ալ Բասիս-սու — Երգի-շայ կը կոչուի: Բասենու գլխաւոր գետն Բինգոլ-գաղէ բնակչի կ'ըմբռնէ, որ աշխարհագրութեան երկու այն գետերն է, որ աշխարհագրութեան երկու այս երկու աղբիւրներն կը մտնան եւ կը կազմեն Բասիս-սուն, այս անունը ունի Երասիսը ցորչալի որ Բասենու մէջ է, եւ Զարիսիսի ձորն չէ մտած: Ուստի կ'երեւայ թէ Ստր. Փաստիով ոչ միայն այսօրուան Բասենը կը հասնիլ, այլ նաեւ այժմու Ցենթրոն:

3. Փաստի ապահովակէ Փաստիի համար չէ, վրան զի Ստր. վերջինս Ներքին առաջինը՝ իսկեւ Մարաց պատկանող, արեւելեան Հայոց մէջ կը գնէ, Ի զուր տեղ համապատասխան Հայ անունը կը փնտռուի: Երկուստեք լեզուական պատճառներով Փաստիի մէջ Ապսերոսի անունը կ'ուզէ, սակայն այս նշխարման զէմ՝ կ'ըլլեն իրական զժուրարութիւններ: Ապսերոսի Ցուրուբերանի մէջ, վրան չիւն արեւմտակողմը բուն Հայկական հողի վրայ էր, մինչ Ստր. Փաստի փայտակարանի (Κασπιανή) եւ Ապսերոսի (Βασοπεδέα) հետ Մարաց ձեռքէն արեւմտէն է, ուրեմն վրան չիւն արեւելակողմը միայն կրնայ գտնուիլ: Փայտակարանի եւ Ապսերոսի միջեւ Փաստի յիշումը Տոս(ո)նիս (Սիւնիս) սխալ ընթերցումի մը նպաստաւոր կ'ըլլէ:

4. Βατραυανδηνή (Βατραυανδηνή, Βατραυανδηνή) ծանօթ է Պոտ. Ի Ցիգրիսի աղբիւրական արեւելակողմը: Հայ աշխարհագրութեան համապատասխան երկիրը Բոչայ-սու ձեռով Այրարատայ կը սեպհանուի եւ Նպատի գետի:

Թափին վրայ կը զննեղուի: Ուրեմն կը բովանդակէ իւր մէջը այն երկիրը, որ կը սահմանագծուի հարաւեւ Եւրասիան- եւ Մուրաւսկոյ, հիւսիսէն Ազրի-դաղէ կամ Եւրասիան, արեւելքէն Բալքան-դաղէն, արեւմուտքէն Բալքանով: Բազմաւն-դայ ամենէն արգաւանդ մասը հիմնական Նաշ-կերտը կը բռնէ, գլխաւոր տեղ ունենալով Կարաբիխէն՝ Մուրաւսկոյ վրայ:

Ե. Տիրաքոյնի (Տիրաքոյնի) հինքին միայն Պող-ի Ժանսիմ է, որ Պարսկաստանէն անգին կը տեղաւորէ զայն եւ Եփրատայ, Կուրի եւ Նրատ-խայ գաւառներու մէջ կը թուէ: Որչափ որ ալ Պող-ի քով անորոշ կը մնայ երկիրս, սակայն զԺուարին չէ համապատասխան հայ երկրանունը գտնելը, որ Էփրատ է, Արարատայ մէջ գաւառը, այսինքն Աղեքսանդրապոլի հարաւակողմը հին Անայ շուրջ՝ եւ Անուրիանի երկու կողմը տա-րածուող երկիրը: Յայտնի է թէ Տիրաքոյնի որ եւ իցէ առնշուծիւն շուրջ Նոր-Շիրականի հետ, որ Հայաստանի հարաւ-արեւելեան սահմաններն կը բաւէ:

Թէժը բազմաթիւ են այս սահմանին մէջ եղած ուսումնասիրութիւններն, սակայն միշտ կը մնան գեղ երկիրներ որոնց զետեղումը մինչեւ այսօր չէ յարգած:

Աշպէս Սոմաթիէի նկատմամբ այսչափ միայն գիտենք թէ Դոմիաց եւ Եփրատի կերպով մը սահմանակից էր, մինչեւ ձիաշատ Սրբա-տիւնի միւս գաւառաց հանդէպ հիւսիս կ'իյնար: Դարձեալ Կալաթոյնի յամանայ գէպս հիւսիսային Հայոց մէջ որոնելու է: քանի որ Սրբ. զան Եւրա-չէնի, Կուրաբայ եւ Խորանի քով կը գնէ: Կալաթ-տիւնի սխալագրութիւն մը հնարաւոր չէ ընդու-նել, վասն զի Կալաթոյնի հետ այն ալ կը յիշուի: Դարձեալ խնդրական կը մնայ թէ Եփ-րատն (Եւսեր. Բրոնի) Սենեքերմի մահը պատճենէն ետքը, երբ կ'ըսէ թէ Տարսասպաններն շուրջ Բուզանտիւս փախան՝ Հայաստանի որ երկիրն կը հասկնայ: Հոս անհնարին է Բիւզանդիոնի վրայ մասնել, անոր համար ալ Կուրաբայ Բու-զանտիւսը Բիւզանտի փոխեց՝ աշխիս առջեւն ունենալով Պրոկոպի Բիւզան, որ յետոյ Յուս-տիանուպոլիս անուանուեցաւ եւ Կերքանի գլխա-ւոր տեղն էր, եւ ասկէ՝ Կերքանի թէ փառասոս "Բիւզանդացի" կոչուած է: Հաւանականորէն Իրաւունք ունի Տրամաչէ Բուզանտիւսը Բուզա-նտիւսի փոխելով ասորական սեպագիրներէ ծանօթ՝ Գուշուս երկիրն հասկնալու:

Dr. H. Montzka.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՅԵՏԵՆՈՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔՆՆԱԴԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Դրագէտ ընթերցողը զարմանալի պիտի չգտնէ՝ այս երկու առնթիւնը իրար իրար հետ — շատախօսութիւն եւ քննադատութիւն: Ի մերձուտ կամ ի հեռուտ կը հետեւինք շատ մը վիճարանութիւններու, որոնք ծնունդ առած են քննադատութեան պա-տուակին տակ, բայց շատոնց զլած անցած են քննադատութեան սահմանները, եւ դար-ձած են երկարաբան շատախօսութիւններ: Ծառախօսները նախ կը խրատեն, երկրորդ անգամ՝ կը զգուշացնեն, երրորդ անգամն կը սպառնան, չորրորդին՝ "Ու՛հ, անտա-նելի ես" կը գոչեն, եւ քեզի համար կը փա-կուի այլ եւս՝ ոչ թէ շատախօսին բերանը, այլ քու ականջներդ...:

Եթէ քննադատութեան զտաճած մոլոր մէկ արահան է զոր մասնաջոյց ընել ուղեցի այս անգամ, զրբի մը կամ տեսու-թեան մը նկատմամբ յայտնուած կարծիք-ներուն յաջող կամ անյաջող ըլլալը մասնա-նշել չէ միտքս: Այսօր գրական հրապարա-կի վրայ հաղին թէ կրնայ ցուցուիլ որ եւ է նիւթի մը նկատմամբ յուզուած քննա-կան կարծիք մը, որ չափազանց երկարու-թեամբ յոգնեցուցած ու պարտասած չըլլայ ընթերցողները: Օրերով, շաբաթներով, ամիսներով կը ձգձգուի ու կը քաշկուտուի երկու կողմանէ ալ խնդիրը: Կարծես գրական ըմբշամարտի մը հանդիսատես ըլլայ ընթեր-ցողը: Առաջին ըմբիշը գրեց, երկրորդ ըմբիշը քննադատեց: Առաջինն իրաւունք ունի երկրորդին տեսութիւնները՝ սխալ կամ իրեն համար ընդունելի չըլլալը յայտ-նել: Բայց հոս չի վերջանար այս գոտեմար-տիկներու մրցմունքը:

Փոխն ի փոխ կը փաթթուին իրարու զիրար յորսայս զգետնելու բուռն ճիգերով: Օրերով ներկայ գտնուիլ այսպիսի գուպա-րածներու հաստատեցէք որ կը յոգնեցնէ